

פרד"ס לשולחן שבד

אוצרות גנוזים מגאונותם וחדיפותם של גדולי הדורות
מבחר ערוך ומלוקט מספר שיראה אור בע"ה בהוצאת מ.ד.

שב"ק פרשת דברים-תשעה באב תשפ"ה גליון 596 - שנה י"א - כל הזכויות שמורות ©

ויש לפרש ש"לא תגורו" שייך דוקא באדם שמחוייב ומצווה לומר דעתו ושותק אבל אם אינו מחוייב לומר ושותק אינו עובר על לא תגורו אך שייך בו מדבר שקר תרחק. ומעתה תלמיד היושב בפני רבו ורואה שרבו טועה אין לו חיוב של לא תסורו כי אינו חייב לומר דעתו ברם מאחר ומחוייב בקיום מדבר שקר תרחק הרי שמחוייב לתקן את רבו ואחר ויש לו חיוב לדבר הרי שחזר לו הלאו של לא תגורו שנוהג במי שצריך לדבר. ושפיר צריך הרמב"ם לב' הפסוקים דה"פ, ע"י "מדבר שקר תרחק" צריך לדבר ואחר ומחוייב לדבר אם אינו מדבר עובר על לא תגורו.

משאת המלך

מפני מה נסתלק ממשה משפט בנות צלפחד

והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי (א יז) פרש"י על דבר זה שאמר תקריבון אלי נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד. יש להקשות מנין לרש"י שעל שאמר כך נענש דוקא שנסתלק ממנו משפט בנות צלפחד דילמא נענש שנתסלק ממנו דין פסח שני או המקושש. ונראה ליישב שעיקר התערומת על משה זה על שאמר לשון "תקריבון אלי" שמשמעו אני מוכן ומזומן לפוסק כל דבר קשה ורק חסרה הקרבה של הדבר הקשה אלי כדי שאפסוק בו. ומאחר ונענש על שאמר לשון "תקריבון" שפיר דקדק רש"י שהעונש הוא שנסתלק ממנו דוקא משפט בנות צלפחד ששם נאמר "ויקרב משה את משפטן לפני ה'" דומיא דהלשון שאמר משה משא"כ בשאר הלכות שנסתלקו ממנו לא נאמרה לשון קירבה שנאמר בהם "עמדו ואשמע" כי לא פורש מה יעשה לו". (א.ה-) אפשר להוסיף שזה גופא היה עונשו, הוא אמר לשון תקריבון שמשמעו שידוע הפסק ורק צריך לקרב לו השאלה ועל כך נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד ונאמר שם "ויקרב משפטן לפני ה'" שמשמע שאצל ה' אכן מחוסר רק קירבה דה' מוכן ומזומן לענות ומחוסר רק הקרבת השאלה ודוקא אצל ה' שייך לשון זו ולכן נענש משה מפני שאמר לשון זאת אף ביחס אליו). דברי דוד להט"ז

מדוע אמרו "נעלה בה" לשון נקבה

ותקרבון אלי כלכם כו' את הדרך אשר נעלה בה (א כב) בגמ' ריש קידושין מבואר שדרך של מלחמה הוא לשון זכר וקשה ומדוע נאמר כאן "נעלה בה" לשון נקבה. וי"ל שמשה הרי אמר להם שירשו את הארץ בלי מלחמה לכן דייקו לומר "נעלה בה" בלשון נקבה בלי מלחמה.

אבן ישראל

מדוע הוצרך ה' לשמוע את "קול" המרגלים

וישמע ה' אל קול דבריכם ויקצוף וישבע לאמר וגו' (א לד) צריך להבין מהו וישמע ה' אל קול דבריכם הול"ל וישמע ה' את דבריכם ומילת "קול" מיותרת.

שיטת ר' יהודה בדרשת סמוכים

אלה הדברים אשר דיבר משה וגו' (א א) בגמ' יבמות (ד.) איתא דר' יהודה בעלמא אינו דורש סמוכין אבל בחומש דברים דורש סמוכין. וכתב הראב"ן טעם לדבר דבכל התורה אינו דורש שמכיון שאין מוקדם ומאוחר בתורה א"א לדרוש דין מפרשה שנשמכה לפרשה אבל את חומש דברים משה אמר ביום מותו וסידרו לפי סדר מסויים פרשה אחר פרשה את הסדר הזה אפשר לדרוש סמוכין דאדרבא בדוקא סידרו בסדר מסויים, והביאו המהר"ם מרשנבורג בגמ' שם.

וע"פ דבריו נראה ליישב קושיא עצומה שבירושלמי ביבמות (פי"א ה"א) איתא דר' יהודה דורש סמוכין לאסור אנוסת אביו אך מודה שאין לוקין עליה ואין צריך להביא קרבן, ויש להקשות מאחר ודורש זאת מסמוכין וסמוכין חשיב דרשת התורה לכל דבר וענין מדוע אין לוקין ואין מלקות, ולדברי הראב"ן יש ליישב שהרי עיקר מה שר"י דורש סמוכין בחומש דברים הוא כי משה סידרו בסדר מסויים בדוקא כדי שינתן להידרש וא"כ כל הדינים הנדרשים סמוכין בחומש דברים הוו כהלכה למשה מסיני דאלו דינים הנלמדים ממשה ועל הלכה למשה מסיני אין מלקות ואין קרבן.

ועפ"ז יש ליישב עוד שבירושלמי שם דריש בן עזאי סמוכין דמכשפה בסקילה, ויש להקשות הלא אצל ר' יהודה ביאר הירושלמי שאין עונשין ע"פ סמוכין ולהנ"ל י"ל שמי שדורש סמוכין גבי מכשפה בהכרח שדורש סמוכין בכל התורה שפרשת מכשפה נאמרה בפרשת משפטים, ומ"ד זה בהכרח אינו מודה לסברת ר"י שבכל התורה כיון שאין מוקדם ומאוחר א"א לדרוש ורק בחומש דברים אפשר לדרוש משום שמשה סידרו אלא סובר שסמוכין היא דרשה בכל התורה וזה דין מיוחד שאמרה תורה שאפשר לדרוש סמוכין וא"כ למ"ד זה ליכא למימר דסמוכין דרגתם כהלכה למשה מסיני אלא זו דרשה גמורה ושפיר שעונשין על פיה.

נמצא שהמח' אם דורשין סמוכין בכל התורה או רק במשנה תורה היא גם מחלוקת בהגדרת הדרשה אם זה רק כהלכה למשה מסיני או דרשה גמורה.

משאת המלך עה"ת

החילוק בין לא תגורו לבין מדבר שקר תרחק

לא תגורו מפני איש (א יז) בגמ' סנהדרין (ו:) איתא תלמיד שהיה יושב לפני רבו ראה זכות לעני וחובה לעשיר אם שתק ולא אמר זאת לרבו עובר על "לא תגורו" ובגמ' שבועות (לב.) הגמ' דורשת זאת מדכתיב מדבר שקר תרחק, ולפי פשוטו זה מחלוקת הסוגיות מהיכן לומדים זאת. הרמב"ם (פכ"ב מסנהדרין) כתב את שתי הפסוקים וז"ל, וכן תלמיד כו' עובר משום לא תגורו מפני איש וע"ז נאמר מדבר שקר תרחק, וצ"ב מדוע הביא ב' הפסוקים דמשמע שצריך את ב' הפסוקים יחדיו ללמד דין זה.

ואפשר לפרש בזה דבר נפלא, בגמ' סוטה (לה): איתא דבר גדול דברו המרגלים באותה שעה שאמרו "כי חזק הוא ממנו" אל תיקרי ממנו שפירושו שהעם היושב בציון חזק מאיתנו עם ישראל אלא כי חזק הוא ממנו כל' מהקב"ה שאפילו הוא אינו יוכל להוציאו משם, כל' שלא אמרו "ממנו" שהבהרת האות נ' רפויה (וכדוגמאת מילות אכלנו הלכנו וכדו') אלא אמרו "ממנו" שהבהרת האות נ' מודגשת (וכדוגמאת מילות שלחנו חלונו) ומעתה אם היה כתוב רק וישמע ה' את דבריכם יכלו המרגלים להצטדק ולומר שאמרו ממנו בנ' רפויה והתכוונו רק שהעם היושב בציון חזק מעם ישראל לכן הדגיש משה ששמע ה' אל קול דבריכם כל' ששמע את קולם שאמרו כי חזק הוא ממנו בנ' דגושה שכיביכול הם חזקים מהקב"ה, ולכן "ויקצוף וישבע לאמר אם יראה איש באנשים האלה וגו'".

פרח לבנון ונחל איתן

ע"י המן יכל הקב"ה להעניש את ישראל

וישמע ה' וכו' ויקצוף וישבע לאמר אם יראה איש וגו' (א לד) בתהילים כתוב "לכן שמע ה' ויתעבר ואש נשקה ביעקב וגם אף עלה בישראל כי לא האמינו באלוקים ולא בטחו בישועתו ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו" (עח כא-כד). יש להקשות מה שייכות בין "לכן שמע ה' ויתעבר" שמשמעו שה' כעס על ישראל לבין "וימטר עליהם מן" שענינו הנס שעשה הקב"ה עם ישראל בהורדת המן. ויש לפרש דאיתא בגמ' ב"ק (פז): החובל בבנו גדול יתן לו מיד בבנו קטן יעשה לו סגולה (וזה לחד מ"ד ס"ת ולחד מ"ד עץ דקל עושה פירות), ורמהני החובל בבניו ובבנותיו של אחרים גדולים יתן להם מיד קטנים יעשה להם סגולה בבניו ובבנותיו שלו פטור ומשני לא קשיא כאן בסמוכים על שלחנו שפטור וכאן באינם סמוכים על שלחנו שלגדול יתן מיד ולקטן יעשה סגולה. ועפי"ז יש לדון אף בהיות ישראל במדבר כשרצה הקב"ה להענישם ולהשמידם נימא דאית בהו דין אב החובל בבנו שחייב לכן נתן להם הקב"ה מן וממילא הוו סמוכי על שלחנו דהחובל בבנו הסמוך על שלחנו פטור. ואתי שפיר שבגלל ש"שמע ה' ויתעבר" ורצה להשמידם לכן "וימטר עליהם מן לאוכל ודגם שמים נתן למו" והרי הם סמוכים על שלחנו ויכול לחבול בהם.

פרח לבנון ונחל איתן

הדגש שהאוכל לאכילה והמשקה לשתייה

אוכל בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתייתי רק אעברה ברגלי (ב כח) יש להקשות מדוע אמר לו ואכל כו' ואכלתי מים כו' ושתייתי הרי ברור שאת האוכל יאכלו ואת המים ישתו. ויש ליישב שנוהג שבעולם שהמלך אוגר מזון ושתייה באוצרותיו לשעת מלחמה וזה מה שאמר משה לומר לו שאינו ורצה מזון לאגור כדי שכשיבוא להילחם עמו יהיה לו מזון אלא רוצה מזון ושתייה רק כדי לאכול ולשתות דאינו מתכוון להילחם עמו אלא רק לעבור בארצו.

ברכת יצחק

תשעה באב

הסיבות לגלות בית ראשון

גלתה יהודה מעיני ומרוב עבודה (א ג) אפשר לפרש שנרמז כאן מה שדרשו חז"ל במשנה באבות (פ"ה מ"ט) שגלות באה לעולם על ע"ז שפיכות דמים גילוי עירות ועל שלא שמרו שמיטה.

שהנה מילת "עני" הא ר"ת "ע'בודה זרה נ'יאוף י'שפך" וישפך היינו שפיכות דמים וכדדרשו חז"ל בסנהדרין (נו): שאף ב"נ מצווה על שפיכות דמים דכתיב שופך דם האדם באדם דמו ישפך. ומרוב עבודה היינו שביעית שהרי קצת עבודה בשביעית מותר כדאיתא בחז"ל שמותר עבודה שהיא "לאוקמי אילני" אבל רוב עבודה אסור. וכך ביאור הפסוק "גלתה יהודה" והטעם שגלתה הוא "מעני" שנרמז בזה ג' עבירות חמורות וכן "מרוב עבודה" ר"ל שלא שמרו שמיטה.

טעמא דקרא
איכה

איזה מעשה דרשו חז"ל מהפסוק עיני עיני ירדה מים

עיני עיני יורדה מים (איכה א-טז) הגמ' בגיטין (נח). דורשת מקרא זה על מעשה בבנו ובתו של ר' ישמעאל שנשבו לב' אדונים שונים ורצו האדונים לזווגם בלילה ולא הכירו זה את זה וסבור היה הבן שמשאים אותו לשפחה וסבורה היתה בבת שמשאים אותה לעבד ובכו כל הלילה באומרים איך מזרע אהרן ינשאו לעבד ושפחה וכשהכירו זה את זה בבוקר יצאה נשמתם. ויש להקשות מנין לחז"ל לדרוש "עיני עיני ירדה מים" דוקא על מעשה זה וכי חסרו לירמיהו סיבות לבכות על החרבן מבלי סיבה זו.

ויש ליישב שבגמ' ברכות (נו). איתא מעשה בצדוקי שראה בחלומו את שתי עיניו כשהם מחוברות אחת לשניה ונרמז לו בזה על קשר עריות אסור בין אב ואחות הרי שב' עינים רומזים לאיסור ערוה בין אב ולאחות וא"כ למדו חז"ל שכשאמר ירמיה עיני עיני ב' פעמים נתכוין למעשה זה שהיה עלול להיות בו קשרי ערוה בין אב לאחות.

ואולם בפסוק כאן יש הפסק בין העיני הראשון לשני והביאור בזה דכאן הרי לא נתהווה איסור לגדול קדושתם וא"כ אין העיניים מחוברות כמו בחלום הצדוקי שהיה איסור ולכן היו העינים מחוברות.

ירושלים במועדיה - בין
המצרים, להג"ר אביגדור נבנצל

חרבן הבית בגלל ביטול תורה של בין רבן

קומי רוני בלילה כו' שאי אליו כפיך על נפש עולליך העטופים ברעב בראש כל חוצות (ב יט) הגמ' בתמיד (לב): דורשת רישא דקרא קומי רוני בלילה וגו' על תורה דכל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו, ויש להבין לפי"ז מה הביאור בסיפא דקרא דאיך הוא המשך לענין זה.

ויש לפרש שבגמ' שבת (קיט): איתא לא חרבה ירושלים אלא על שביטלו בה תינוקות של בית רבן שנאמר שפוך על עולל בחוץ מה טעם שפוך משום שעולל בחוץ ופרש"י משום שהעוללים בחוץ ובטלים מן התורה.

ולפי"ז יש לפרש אף כאן "על נפש עולליך העטופים ברעב בראש כל חוצות" היינו על תינוקות של בית רבן שעטופים ברעב ואין רעב אלא מתורה שמסתובבים בראש כל חוצות ובטלים מתורה.

טעמא דקרא
איכה

מהו חדש ימינו כקדם

השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם (ה כא) יש לפרש דרך רמז שמצוי בחז"ל ג' שעשו תשובה וקיבל הקב"ה תשובתם קין דוד ומנשה, אצל קין מצינו כשאמר גדול עוני מנשא ואצל מנשה מצינו ששב אל ה' וישיבהו ה' ירושלים למלכותו.

והר"ת של שלשתם הוא קדם וזה שמבקשים אנו "השיבנו ה' אליך ונשובה" ר"ל שנעשה תשובה ותקבל את תשובתנו "חדש ימינו כקדם" ר"ל כמו שנהגת אצל קדם הלא המה קין דוד ומנשה.

ירושלים במועדיה
להג"ר אביגדור נבנצל